

Behörighet och statsbidrag
Eszter Lukacs
Eszter.lukacs@socialstyrelsen.se

PM

Placering av praktisk tjänstgöring i legitimationsprocessen för utbildade utanför EU/EES

Bakgrund

Enligt 6 kap. 1 § patientsäkerhetsförordningen (2010:1369) ska den som genomgått utbildning utanför EU/EES efter ansökan få behörighetsbevis för ett yrke inom hälso- och sjukvården för vilket det finns bestämmelser om legitimation eller behörighet här i landet om den sökande har genomgått den kompletterande utbildning och fullgjort den praktiska tjänstgöring som behövs för att kunskaperna och färdigheterna ska motsvara de svenska kraven, har för yrket nödvändiga kunskaper i svenska författningar och har för yrket nödvändiga kunskaper i svenska, danska eller norska språket.

I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2017:80) om legitimation och annat behörighetsbevis vid utbildning från tredjeland finns bestämmelser och rekommendationer som kompletterar kraven i 6 kap. 1 § första stycket patientsäkerhetsförordningen (2010:1369).

Av 6 § HSLF-FS 2017:80 framgår det att om Socialstyrelsen har beslutat att sökanden ska göra ett kunskapsprov, ska han eller hon ha genomfört provet och fått godkänt resultat.

Av 7 § HSLF-FS 2017:80 framgår det vidare att sökanden ska ha fullgjort praktisk tjänstgöring i svensk hälso- och sjukvård under den tid, i den omfattning och på det sätt som Socialstyrelsen har beslutat om för honom eller henne. I de fall Socialstyrelsen har beslutat att sökanden ska göra ett sådant prov som anges i 6 §, ska han eller hon ha fått godkänt på det innan ett beslut om praktisk tjänstgöring fattas och tjänstgöringen påbörjas.

Socialstyrelsens väg till legitimation innehåller en praktisk tjänstgöring för samtliga yrken. Den praktiska tjänstgöringen ska genomföras efter godkänt kunskapsprov för yrken där det finns ett kunskapsprov, i enlighet med 7 § HSLF-FS 2017:80. Syftet med den praktiska tjänstgöringen är att sökande ska få visa sina praktiska kunskaper och sin lämplighet för yrket, samt få en inblick i hur den svenska hälso- och sjukvården fungerar. Vidare att verksamheten ska göra en fördjupad bedömning av kompetensen i en klinisk omgivning. För att kunna påbörja den praktiska tjänstgöringen måste den sökande vara godkänd på hela kunskapsprovet (både den teoretiska och den praktiska delen).

Införandet av en tillfällig förändring till följd av pandemin

Pandemin som inleddes våren 2020 ledde till att kunskapsprov inte kunde genomföras enligt plan, på grund av de restriktioner som gällde i hela samhället, och på de universitet som har uppdraget att genomföra kunskapsprov. Med anledning av detta började Socialstyrelsen under försommaren 2020 se över om det gick att göra tillfälliga förändringar i legitimationsprocessen för utbildade utanför EU/EES i syfte att underlätta för den som väntade på att få göra nästa steg på sin väg mot legitimation trots covid-19. Processen för den enskilde fördröjdes eftersom kunskapsprov för de flesta yrkesgrupperna inte var möjliga att genomföra i den rådande situationen. Det kom förslag om att det tillfälligt skulle vara möjligt att påbörja praktisk tjänstgöring redan efter godkänt resultat på det teoretiska provet. Syftet var att sökande skulle kunna komma vidare i processen i avvaktan på att de praktiska delproven kunde erbjudas igen.

Efter att Socialstyrelsen inhämtat synpunkter på förslaget från relevanta aktörer, förändrades legitimationsprocessen tillfälligt för alla yrkeskategorier som har kunskapsprov, utom för tandläkarna. Det blev möjligt för alla yrkeskategorier som har kunskapsprov, utom tandläkarna, att genomföra praktisk tjänstgöring efter godkänt resultat på teoretiskt kunskapsprov, men innan man hunnit få godkänt resultat på det praktiska kunskapsprovet. Det betonades att det bara var ordningsföljden som tillfälligt luckrades upp, men att samtliga krav ändå skulle uppfyllas i slutändan, dvs att man måste ha godkänt resultat på både det teoretiska och det praktiska kunskapsprovet för att kunna beviljas legitimation. För tandläkarna bedömdes det inte lämpligt att tillåta praktisk tjänstgöring innan godkänt resultat på det praktiska kunskapsprovet. Bland annat ansåg de tillfrågade att den manuella färdigheten behöver säkerställas innan individen kan få behandla patienter.

Utvärdering av den tillfälliga förändringen

Efter pandemin har Socialstyrelsen genomfört en utvärdering av den tillfälliga förändringen för att se om det finns skäl att förändra processen permanent. Under april-maj 2023 har Socialstyrelsen gett möjlighet till samma aktörer som innan förändringen infördes, att inkomma med synpunkter på hur det har fungerat. Därtill har även några arbetsgivare som tagit emot praktikanter, både sådana som haft och sådana som inte haft godkänt på det praktiska kunskapsprovet, fått berätta om sina erfarenheter. Några regioner har tillfrågats, och även några olika branschorganisationer.

Många lyfter som en positiv aspekt att möjligheten att praktisk tjänstgöring före praktiskt kunskapsprov kan underlätta för sökande att genomföra praktiskt prov med godkänt resultat. Man ser möjlighet för praktikanten att öva på olika system och utrustning, samt lära sig hur det svenska sjukvårdssystemet fungerar. Praktisk tjänstgöring innan praktiskt kunskapsprov ger möjlighet att lära sig om svensk kultur och vanor, vilket underlättar när provet ska genomföras. Det är också en möjlighet att öva språket. Den kan också eventuellt förkorta tiden i legitimationsprocessen.

Aktörerna har däremot lyft att den kan ge falska förhoppningar till sökande. Att få godkänt på praktisk tjänstgöring innebär inte automatiskt att man klarar det praktiska kunskapsprovet. Det har varit ett antal sökande som har blivit underkända på det praktiska provet efter den praktiska tjänstgöringen och som därför inte har fått fortsätta på Socialstyrelsens väg mot legitimation. Flera aktörer menar också att godkänt resultat på praktiska kunskapsprovet säkerställer patientsäkerheten inför den praktiska tjänstgöringen och att det inte är patientsäkert att låta praktikanter öva på riktiga patienter, vuxna som barn, innan man har säkerställt genom praktiskt kunskapsprov att tillräckliga grundläggande kunskaper finns. Lärosätena menar också att det är ologiskt för den sökande om hen är i vården och gör diverse moment på patienter, för att sedan bli underkänd på samma moment i en provsituation, och det underminerar vikten av det praktiska kunskapsprovet. Man pekar på att det kan vara längre startsträcka för praktikanten i den praktiska tjänstgöringen när deras språknivå inte har testats indirekt i det praktiska kunskapsprovet. Det här riskerar att den praktiska tjänstgöringen kan behöva förlängas pga. för låg språknivå. Slutligen har det också lyfts att möjligheten att hitta en arbetsgivare som är beredd att ta emot för praktisk tjänstgöring kan försämrats på grund av att arbetsgivarna anser att en praktikant som inte genomfört godkänt praktiskt kunskapsprov kräver alltför mycket av den mottagande verksamheten i form av handledning och upplärning.

En granskning med syfte att bedöma den interna styrningen och kontrollen för Socialstyrelsens kravställning och uppföljning av kunskapsprov, och information till läkare utbildade utanför EU/EES, genomfördes under 2022 (Internrevisionsrapport, dnr 1.2-140/2022). Granskningen omfattade endast kunskapsprov för läkare utbildade utanför EU/EES. En del av granskningen genomfördes av en extern expert, som specifikt och i detalj granskade legitimationsprocessen och ett urval av kunskapsprov för läkare. Experten tittade således även på i vilken ordning legitimationsprocessens olika steg bör genomföras för att processen som helhet ska leda till önskat slutresultat, dvs att legitimation i yrket står för att personen som erhållit den, kan arbeta patientsäkert. Experten rekommenderar att den praktiska tjänstgöringen bör genomföras efter att både det teoretiska och praktiska kunskapsprovet är godkända. Experten anser detta både ur patientsäkerhetsperspektiv men även för att den praktiska tjänstgöringen erbjuder möjlighet att värdera den kliniska kompetensen på en högre nivå än kunskapsproven.

Sammanfattning

Den sammantagna bedömningen efter uppföljningen är att praktisk tjänstgöring ska ske först efter att sökande fått godkänt resultat på både det teoretiska och det praktiska kunskapsprovet. Huvudargumenten är att det finns risk att syftet med den praktisk tjänstgöringen tappas bort, dvs att sökande ska få visa sina praktiska kunskaper och sin lämplighet för yrket. Risken är att den praktiska tjänstgöringen istället kommer att handla om att praktikanten tränas eller lärs upp i skarpt läge med patienter och med otillräckliga handledarresurser för det uppdraget. Patientsäkerheten inte kan garanteras på samma sett som om den sökande har redan visat sina kunskaper genom ett godkänt praktiskt prov. Det kan även

finnas en risk för att legitimationsprocessen ifrågasätts då det kan uppfattas som ologiskt när en sökande kan bli underkänd på det praktiska kunskapsprovet efter att ha genomfört en praktisk tjänstgöring med godkänt resultat. Socialstyrelsen gör därför bedömningen att den tillfälliga ändringen som infördes under pandemin ska tas bort.

Ikraftträdande

Ändringarna börjar gälla den 1 juni 2024. Ändringarna innebär att den som vill påbörja en praktisk tjänstgöring efter den 1 juni 2024 måste vara godkänd på båda delarna av provet. Den som påbörjar en praktisk tjänstgöring senast den 31 maj 2024 får göra det även om det praktiska provet inte är godkänt (gäller inte tandläkare).